

כתרי תורה

לק"י • פרשת ואתה תצוה ה'תשפ"א ב'של"ב • גליון מ"ד • הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

הערות והארות יתקבלו בברכה בטלפון 0504139964 או במייל avish964@gmail.com

לע"נ ידיד ורע אשר שמחת התורה שבלביו ועל פניו האירה כל סביבותיו, זכה להרביץ תורה ולהעמיד בתי מדרשות לשקידתה הרב רפאל אליהו אליעזר זצ"ל ביבולחט"א הרב צבי בלאט שליט"א • ולע"נ דודי הרב אברהם ב"ר דוד בריחי זצ"ל, הרב משה ב"ר שלום צאלח זצ"ל, ומרת רחל אורית ב"ר מנחם שרעבי ע"ה • אינן לקרוא בשעת התפילות וקריאת התורה

כתר מלוכה – מאן מלכי רבנן
רבי אברהם ב"ר משה ערוסי זלה"ה
מח"ס קורא הדורות – י"ז אדר א' תרצ"ה
רבי שלום ב"ר יעקב מנחם זלה"ה
רבי אב"ד עין – י"ז אדר א' תש"ו
רבי עוואץ ב"ר מנצור נגר זלה"ה
דיין בקפלה ומח"ס חימוד הנגים – י"ז אדר תשל"ל
רבי יוסף ב"ר סעדיה צפירה זלה"ה
ממקובלי ק"ק תימן בירושלים – י"ח אדר תרצ"ג
רבי אברהם ב"ר יעקב עמרמי זלה"ה
חבר ב"ר צנעא – י"ט אדר ב' תשי"א
רבי יחיא ב"ר יוסף לגאמי זלה"ה
רב כפר לגאם – י"ט אדר תשנ"ג
רבי זכריה ב"ר שלום זכריה זלה"ה
רב מושב אחייעור – י"ט אדר ב' תשס"ג
רבי זכריה ב"ר עוואץ חסן זלה"ה
מרבני ראש העין – כ' אדר א' תשל"ח
רבי יעקב ב"ר יעקב יוסף זלה"ה
רב ק"ק עין ת"א – כ' אדר תשנ"א
רבי ציון ב"ר יפת צוביירי זלה"ה
רבה של גוריה – כ' אדר תשע"ה
רבי עוואץ ב"ר סאלם נגר זלה"ה
מרבני ראש העין – כ"א אדר תשנ"ח

כתר של"א"ש

איתא במדרש הגדול בריש פרשתנו, תניא כל הרגיל בהדלקת בתי כנסיות ובתי מדרשות, זוכה למלוכה. דכתיב (דהיי"א ח' ל"ג) ונר הוליד את קיש וקיש הוליד את שאול. וכתיב (שמואל א' ט' א') ויהי איש מבנימין ושמו קיש בן אביאל. אביאל שמו, ולמה נקרא שמו נר שהיה מדליק נרות בבתי כנסיות ובתי מדרשות, לכך זכה ויצא ממנו שאול. וכדומה לזה איתא במדרש תנחומא (תצוה ח) אמר רבי שמעון בן לקיש, מפני מה זכה שאול למלוכה, מפני זקינו שהיה מדליק נרות לרבים במבואות האפלין. ושם גם נתבאר השייכות למלוכה, אמר הקב"ה בעולם הזה אתם צריכין לנר אבל לעתיד, והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך (ישעיה ס"ג) דהינו שילכו הגוים ומלכיהם לאור ישראל שימלכו עליהם. ונראה דאין המדרשים חלוקים ויש הזוכה מחמת מעלה זו ויש הזוכה מחמת מעלה זו וכדלהלן, ובהקדם נבאר שייכות מעלות אלו למלוכה, כי הנה המלך צריך מחד להתנשא מעל העם כדי שיוכל להובילם ולישר את דרכם וזה יתכן רק אם לא תהיה דעתו מעורבת עמהם, אלא מרוממת מהם. אך מאידך אם לא יטה אזנו לצרכיהם לא ידע איך להובילם בדרך הישרה. והנה הדלקת הנרות בבתי כנסיות ענינה כבוד ורוממות בית ה', לא רק הנר הנצרך לאורה אלא לכבוד וכמו שביארנו במאמר שמעבר לדף, ומאידך הדלקת הנרות במבואות האפלים מורה על לב מרגיש היודע צרת אחיו וצרכיהם, ודורש טובתם. ומעתה האיש אשר טבעו להיות מעורב בין הבריות אם יתמיד במצות נרות של בית הכנסת הרי מגלה בכך שדעתו מרוממת ויודע הוא ליקר גם מה שאנו מורגש בחוש, וראוי הוא למלוכה. ומאידך האדם שטבעו דעתו מרוחקת מן הבריות אם יתמיד במצות הדלקת הנרות במבואות האפלים, הרי גילה שלבו נתון לעמו, וראוי הוא למלוכה. ואביאל תרוויהו איתניהו ביה.

והנה מרדכי שהיה דור י"ז לאביאל כמבואר בתרגום (ז', ה) זכה גם הוא למידות אלו, דהנה איתא במדרש הגדול (אסתר ב' ה') איש יהודי, זהו שאמר הכתוב ואח לצרה יולד (משלי י"ז) כשבאו ישראל לאותן הצרות הקשות, ביקש מרדכי רחמים, ונעשה נס על ידו, לכך נאמר איש יהודי. דהיינו שלא היה איש פרטי אלא אח לכלל ישראל. ומאידך איתא שם, רבי שמעיה אומר וכי לא היה יהודי בשושן הבירה אלא מרדכי בלבד, אלא לפי שהיה יהודי ובן אבות, ומורע המלוכה, והיה עוסק בתורה כל ימיו ולא בא אל פיו כל מאכל טמא, והיה ירא שמים ביותר כענין שנאמר אם תמצאו איש אם יש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה (ירמיה ה' א'), לכך נקרא יהודי, כי רק אותו ראוי לקרוא יהודי שלא נתערב עם העם אלא התייחד בדעתו וביהדותו מכולם. ולפיכך זכה הוא למלוכה להיות משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים, ויהי' שנוכה לבחינות אלו של איש יהודי, להתייחד ביהדותו, ולהיות דורשי טוב לעמנו, אמר כן יאמר בעל הרחמים. שבת שלום.

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' לעילוי נשמת אביו רבי יחיא ב"ר יצחק עומסי זלה"ה - נלב"ע ב"ז אלול התש"פ מגילה שנכתבה בה אות שלא להלכה

א] מעשה שכתב הסופר במגילת אסתר את האות ה"א במקום שהיה צריך לכתוב את האות דל"ת. הלה סבור היה שדי במה שיגרור את הרגל השמאלית של הה"א, וכך עשה (וכ"כ בשו"ת שב יעקב סי' נ"ד). אמנם קי"ל להלכה, בכהאי גוונא שנעשית הדל"ת ע"י גרירת רגל הה"א השמאלית, הרי זה פסול משום חק תוכות, ולכן צריך לגרור ג"כ קצת מהגג עד שישאר כמו וא"ו ולהשלים שוב לדל"ת, או לגרור את כל הרגל הימנית (פמ"ג פתיחה ה' תפילין, משנ"ב סי' ל"ב ס"ק ס"ח). ואחר שנודע לסופר שהאות דל"ת פסולה, חיפש אחר האות לתקנה ולא מצא. ונסתפק האם המגילה כשרה לקריאה. והנה קי"ל שבדיעבד אם השמיט הסופר תיבות באמצע המגילה אפילו עד חציה וקראם על פה יצא, ולא עוד אלא שאם אין לו מגילה אחרת קורא בה לכתחילה ובברכה (סי' תרצ"ט ס"ג ומשנ"ב שם ס"ק ח'). אך בענייננו נחלקו הפוסקים כי הנה פסק השו"ע (סי' תרצ"א ס"ב) שחק תוכות פסול במגילה כספר תורה. ודעת הפר"ח (שם ס"ק י"ב) שאות שנפסלה דינה כמו שהושמטה ולכן עד חציה כשרה לקריאה (פר"ח שם ס"ק י"ב), אך דעת המטה יהודה (סי' תרצ"א ס"ב ד"ה בחסירות) שאין לקרוא מתוך מגילה שנפסלה בה אפילו אות אחת וזה גרוע מהשמיט בה הסופר. ולמעשה קי"ל כהמתירים (ברכ"י שם ס"ק ב' שתי"ז ס"ק ה', משנ"ב ס"ק ו', קול יעקב ס"ק ט'), ולכן אף שהמגילה הנ"ל אינה מהודרת, מ"מ בדיעבד כשירה היא לקריאה ובברכה.

המתפלל מתוך שכרות

ב] מי שנשתכר בפורים ובא לבית הכנסת להתפלל תפילת ערבית של שבת או מנחה של ער"ש, אם יכול הוא לדבר לפני המלך דהיינו שמדבר ברהיטות, אף שאסור לו להתפלל, אם התפלל תפילתו תפילה. ואם נשתכר עד שאינו יכול לדבר לפני המלך, דהיינו שהוא מגמגם, לא יתפלל, ואם התפלל תפילתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו. אמנם, עדיין מצטרף הוא למנין. ואם נשתכר ביותר כשכרותו של לוט שאינו מרגיש מה שנעשה עמו ומה שמוציא מפיו, הרי הוא כשוטה ואף אינו מצטרף למנין (שו"ע סי' צ"ט ס"א, כה"ח ס"ק ו', שו"ת בית יהודה סי' מ"ה). והסימן לזה הוא יין יזשכר אל תשת' ר"ת, ואם שיתה כ"די רביעית איסור ליהתפלל תפילת שיכור תזעבה (טור סו"ס צ"ט). ונציין כמה עצות מצויות להפיג את היין, ממה שכתבו הפוסקים. הילוך מיל [קילומטר בערך], מעט שינה (שו"ע שם ס"ב), סיכת כפות הידים והרגלים בשמן ומלח יחדיו, שאיפת טבק (שו"ע סי' שכ"ח סעי' מ"א ומשנ"ב שם), אכילת מלפפון חמו או כרוב (כה"ח ס"ק י"ט).

פרוז שנסע לשבות בירושלים

ג] אזכיר בקצרה מה שנשאלתי ממי שרוצה לשהות בשבת בירושלים, אחר שקיים את מצוות הפורים במקום מגוריו בערי הפרזים. ונחלקו הפוסקים האם יכול הוא להתחייב חיוב נוסף (מנחת שלמה סי' כ"ג, שו"ת הר צבי סי' קי"ח, מהר"ח כסאר בשם טוב הלכות מגילה פ"א ה"י). ויסוד מחלוקתם הוא מדברי הירושלמי במגילה (פ"ב ה"ג) בן עיר שעקר דירתו בליל ט"ו והלך לו לכרך נתחייב כאן וכאן. האם זהו דוקא כשעקר דירתו, או אף שהלך להתארח. וי"א עוד שהבבלי חולק על הירושלמי בזה (אור לציון ח"א סי' מ"ז) ואכמ"ל. והוראת מרן הגר"י רצאבי שליט"א, כי מלכתחילה עדיף שלא לשבות בירושלים כדי שלא להכנס למחלוקת זו, אמנם מי שנצרך הרי שמעיקר הדין פטור הוא מחיוב הפורים של המוקפיין אא"כ רוצה להחמיר על עצמו ויקיים שמחת פורים ומשלוח מנות ביום ראשון ובשבת יאמר על הניסים בסוף תפילתו.

הדלקת נרות בבית הכנסת במשנת רבותינו

באהל מועד מוזוין לפרכת אשר על העדת יערך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני ה' זוקת עולם לדירתם מאת בני ישראל (כ"ז, כ"א) מקור להדלקת נרות בבתי כנסיות

א] איתא במדרש הגדול על פסוק זה, לדרתם, אע"פ שאין לנו מקדש בעונותינו, הרי בתי כנסיות ובתי מדרשות. ובפרשת צו (ויקרא ו, ב) דרש את ציווי ההדלקה לדורות על דרך זו, שלש פרשיות נאמרו בצוואה שהן קבועות מיד ולדורות, פרשת נירות, פרשת שלוח טמאים ופרשת תמידין. פרשת נירות ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך, קבעוה מיד ולדורות. אע"פ שחרב מקדש ובטלו הנרות, הרי בתי כנסיות ובתי מדרשות שמדליקין בהן. והן הנקראין מקדש מעט שנאמר (יהוה אלהים י"א ט"ז) ואהי להם למקדש מעט בארצות. וכ"כ בפרשת אמור (כ"ד ד) יערך את הנרות לפני ה' תמיד. ובזמן הזה שאין מקדש מצוה להדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, שהן כמקדש מעט.

וע"י בראשית חכמה (שער היראה פט"ו אות ס"ה ט"ו) דהדלקת הנרות בבתי כנסיות שהוא ענין ביהמ"ק יש בה מעלת וחכביות מצות הדלקת המנורה. וכן משמע מדברי מהר"י קורני וזה"ה במחמדי שמים (ר"פ בהעלותך) ע"ש.

הדלקה בבית הכנסת לכבוד היא ומדליקין אף ביום

ב] והנה עד כאן שמענו כי בהדלקת הנרות בבתי כנסיות כאשר צריכים לאורן מתקיימת מעלת נרות ביהמ"ק, אך מדברי מוהר"ר דוד עדני וזה"ה בריש פרשת בהעלותך יש ללמוד יותר, שכתב, על כן באורים כבוד ה' (ישעיה כ"ד ט"ו), מלמד שישראל חייבין להדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהן כמקדש, שנאמר ואהי להם למקדש מעט, מה מקדש לא היה הנר כובה בו, כך ישראל חייבין להדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. תחילה יש ללמוד שכבר שנאה בלשון חובה, ועוד יש להעיר כי כאן מפורש שההדלקה היא לכבוד, דומיא דנר המערבי שלא כבה מעולם, ואף שאין צורך לאורו ומהראח"כ שליט"א שמעתי כי בתימן לא היו מניחין נר תמיד בבי הכנסת. ולפ"י צ"ל דלא דומיא ממש דנר המערבי אלא כדאמרן נר של כבוד ולא לאורה.

ג] וכן יש לדקדק ממש"כ בפסיקתא דרב כהנא (פסיקא כ"א) על כן באורים כבוד ה', במה מכבדים אותו, באילן פנסיא. ומדברי הרא"ש בתשובה (כלל ה' ס"ח) מבואר דמייירי בהדלקת נרות בבית הכנסת. וכן מבואר באבודרהם (סדר תפילות יו"ה) והנה בנרות אלו אנו 'מכבדים' את ה', ש"מ דהמצוה אינה תלויה אם צריכים לאורם אלא לכבוד ה' היא. ובוזה יבוארו דברי מהר"י (ע"ח ח"ב דף קל, א. וע"י עיני יצחק סי' קי"ב אות ל"ה) שביאר כי הם המנורות שמדליקים בבית הכנסת לפני הארון. והיינו דהפסוק אינו מדבר בנרות העשויים לאורה אלא לכבוד, ושפיר יש להעמיד באותם שמדליקים לפני הארון. וכ"כ ביוסף אומץ למהר"י זינפא סי' שכ"ו ומצוה גדולה יותר בנרות העומדים על המנורה סביבות ארון הקודש מהנרות שבמקום האדם להאיר לו שיוכל להתפלל לאורו, ע"כ.

ולפ"י כתב הרא"ש שם (והביאו הטור סי' תקי"ד) דאף בשני יו"ט של גלויות שאין מכנינים מאחד לחבירו שרי להדליק נרות בית הכנסת ביו"ט ראשון מבעוד יום, דנרות של ביה"כ אינן אלא למצוה ואפילו ביום מדליקין אותם. וכ"כ הריטב"א (ביצה יד, ב) דנרות בית הכנסת לאו להאיר לחוד עבידי אלא לכבוד, ואפילו בשחר מדליקים אותן, וכל היום ראויות לכך.

ולפ"י האידנא אף שיש תאורה בבית הכנסת יש להדליק נרות שיש בהם משום כבוד בית ה'. אכן לא נזכר דבעינן בשמן דוקא דומיא דביהמ"ק.

דעת הרמב"ם וש"ש דנר של בית הכנסת לכבוד עשוי

ד] וכן מבואר ברמב"ם שכתב (פ"א מתפילה ה"ה) בתי כנסיות ובתי מדרשות נוהגין בהן כבוד ומכבדין אותן מרביצין אותן. ונוהגין כל ישראל בספרד ובמערב בשנער ובארץ הצבי להדליק עששיות בתי כנסיות. ויש להבין מה בא להשמיענו וכתב במגדל עוז, כותב כן לפי שמנהג ישראל תורה. ועין בפירוש מהר"ם עדני וזה"ה שכתב דאין מברכין עליו לפי שאין מברכין על המנהג. הרי שיש להדלקה זו חשיבות כמנהג. והנה אם בהדלקה שצריכים

לאורה עסקינן, מאי קמ"ל, אלא וודאי שהיו מדליקין יותר מהצריך, מפני כבוד בית הכנסת. וכן משמע מדהביא הרמב"ם דין זה בענין כבוד בית הכנסת ולא לעיל מינה כשכתב את תשמישי בית הכנסת וצורתו. וכן הוא מפורש בטושו"ע (סי' קנ"א סעיף ט') ונוהגים להדליק בהם נרות לכבודן. ש"מ דנרות אלו לכבוד עשויים. ומטעם זה צדד באליהו רבה (סי' קנ"ד סעיף י"א) דוקא נרות אין ליקח לביהכ"נ מבתי ע"ז אף כשמותרין להדיוט, אבל המנורות שרי, דדוקא הנרות שלכבוד עשויות, הן דבר מצוה, משא"כ המנורה וע"י פמ"ג שם במשב"ז סק"ח.

הבדלה ולימוד לאור נרות בית הכנסת

ו] והנה בבהגר"א (סק"ב) צ"יין לגמרא בברכות (נג, א) ושם מבואר דיש נר של ביה"כ העשוי לאורה ויש העשוי לכבוד, הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא. ופירשו שם תוספות (שם ד"ה הא) שכתבו בשם ר"ח דבדאיכא אדם חשוב עשוי לאורה ובדליכא עשוי לכבוד בית הכנסת ונבטור סי' רח"צ הלשון 'לכבוד שכניה'. וכ"כ הרמב"ם (פכ"ט משבת הכ"ו) וכן מבואר מדברי הרא"ש שם (סי' ג) דסתם נר של בית הכנסת אף בלילה שבא להאיר, אין מברכין עליו. כיון דרגילין האידנא להדליקו לכבוד ביהכ"נ אף ביום. (וע"י חכמת שלמה סי' רח"צ סעיף י"א). אכן רש"י שם פירש, דבדאיכא אדם חשוב, לכבודו הדליקו ולא שצריך לאור וכ"כ תר"י וריב"ב. ולדבריהם אין הדלקה לכבוד ביה"כ אלא לאורה, ובאמת צ"ע לדבריהם מהמדרשים הנ"ל דמבואר שההדלקה היא לכבוד. ושמא ס"ל דככל שיש ריבוי אורה זהו כבוד בית ה', ובבית ה' אין מדליקין רק הנרות הנצרכים בצמצום אלא בריבוי נרות.

ז] כתבו בבית יוסף (סי' קנ"ד) ובדרכי משה (סי' קנ"א) בשם רב נטרונאי גאון (חמדה גנוזה סי' ז). ה"ד ברבינו ירוחם תולדות אדם נתיב ג' ח"ח, וע"י מג"א קנ"ד סק"ב) דשמן שנדרו לביה"כ מותר לקרות לאורו בין בתלמוד בין בכל צרכיו דהא לנהורא קמכוין להרבות מאור בבית הכנסת, דכמה דקרי טפי איכא מצוה. ויש לפרש דעתו בכמה אופנים, חדא דס"ל דסתם נרות של ביה"כ לאורה עשויים וכשיטת רש"י. א"י י"ל דלעולם סתם נר של ביה"כ לכבוד עשוי ולא לאורה, אך כאן מייירי שיש ריבוי נרות וס"ל כמ"ש הראב"ן (סי' קפ"ח) דאם יש ב' נרות, אף במקום העשוי לכבוד אמרינן האחד לכבוד דנר לאחד נר למאה והשני לאורה, ומברכין עליו. ולהכי שרי לקרות לאורו. א"י י"ל דתרויהו איתניהו ביה, ואף במקום שא"צ לאורה מדליקין משום כבוד. ולענין הבדלה כיון שאינו עשוי רק לאורה אין מברכין עליו, וכמ"ש הרא"ש הנזכר לעיל, דלהבדלה בעינן נר העשוי רק לאורה. ומאידך שפיר שרי להשתמש לאורו, שנעשה גם לאורה. ונראה דכצ"ל גם בדעת הרמב"ם דאל"כ יהיה אסור לקרות לאור נר של ביה"כ ולא מצאנו שאסר זאת.

מכירת המצוות בבית הכנסת בשמן למאור

ח] מנהג נוסף ידוע אצלנו שנהגו אבותינו נע"ג למכור העליות בבית הכנסת לשמן למאור (ע"י זכור לאברהם עמ' י"ז), וכן כתב מהר"י צ'הארי וזה"ה במחברת המוסר (תחילת המחברת הרביעית) אותו היום קמתי כצבי וכעופר, לקרוא בספר, תורת ה' התמימה, אז אמרתי אשר נדרתי אשלמה. ואתנה לשמן האורה, עשרים גרה. ובפרשתנו כתב מהר"י בדיחי וזה"ה בחן טוב, לתת טעם למה שנהגו קדמונינו ואנו אחריהן, שאין מוכרין כל מצוה של בית הכנסת אלא בשמן למאור, ולא במעות והזכרת דמים, כי השמן רומז לחכמה שהיא המשפעת ובית הכנסת היא חכמה תתאה, וכן הביא מהרמ"ק כי שמן למאור הוא בסוד בית הכנסת ע"ש כל דבריו כי נעמו, וסיים לפיכך צריך הקונה מצוה בבית הכנסת להיות בשמן, לכוונה זו לשם שמים. וכן כתב מהר"י (ע"ח ח"א דף קל"א, א) לבאר מדוע נוהגים למכור רק ששי של פרשת בראשית במתחיל והאדם ידע, כי בשמן שנודר מתקן עון אדם הראשון ק"ל שנים שפירש מאשתו והיה מוליד רוחין, ועי"ז פגם ביסוד. ובמה שנודר שמן למאור, מתקן העון. כי ידוע כי החזרת הניצוצות לקדושה הוא ע"י שם ב"י"ט היוצא מפסוק כי בי חשק ואפלטוהו ובחלוף א"ת ב"ש הוא שמן, כנודע בלימודי האר"י ז"ל, עכ"ל. ומדבריהם יש ללמוד, כי תיקון זה הוא בנר שמן דייקא.

כתר שם טוב – מדרכי רבותינו – מוהר"ר אברהם ב"ר יעקב עמראני וזה"ה

רבינו נודע כבר בצעירותו בשקידתו המיוחדת ונמנה עם בני חברתא קדישתא שהיו מהעומדים בבית השם בימים ובלילות להגות בתורה בלימוד ש"ס ופוסקים מפי מהר"ש מנצורה וזה"ה, גם לחריפותו יצא שם והיה לוחם מלחמתה של תורה גם עם הישישים ממנו, בפרט כשהיה נראה לו דברים שיש בהם משום פגיעה באמונת ישראל. לימים זכה לשמש כרב ביה"כ טיירי שהיה מבתי הכנסת העתיקים שבצנעא, וכאחד ממורי ההוראה החשובים שבעיר, גם נתמנה לחבר בית דינו של מהר"י יצחק הלוי וזה"ה, ואף היה מסמך שוחטים ותלמידי חכמים להוראה, לא פעם ארע ואותם שבאו לפניו לא היו בקיאים וראויים לסמיכה, רבינו היה יושב עמהם ימים ארוכים שלא ע"מ לקבל פרס, ומלמדם עד שהיו ראויים לעמוד בכור הבחינה לסמיכת חכמים. בענותנותו ועינו הטובה היה מעודד את הנבחנים, ופעם אמר לקבוצה שבאו להבחן אצלו וחשו שמא הטריחו עליו הלוואי ויתנו לי מאלו התלמידים מאה ביום, זיע"א.